

Сидор Г. В.

канд. екон. наук, доцент

кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін

Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу

Тернопільського національного економічного університету

ОЦІНЮВАННЯ АКТИВНОСТІ КРАЇН У МИТНОМУ ПРОСТОРИ

У середині та наприкінці ХХ ст. інституційні зміни в регулюванні торговельної співпраці країн докорінно змінили систему закономірностей, принципів та інструментів впливу на їхню активність у глобальному просторі. У новій системі одне із провідних місць відводиться питанню розробки стратегії митної політики та її реалізації на практиці, що, з нашої точки зору, вкрай актуально, оскільки воно охоплює усі основні аспекти її генезису та функціонування у глобальному просторі. У цьому контексті з метою збереження активності країн у глобальному просторі важливо виробити відповідне митне середовище для продовження та підтримання розвитку торговельних відносин.

Оцінювання активності країн у митному просторі завжди перебуває у центрі уваги вчених-економістів. Питання, пов'язані з цією проблематикою, часто обговорюються у вітчизняному науковому середовищі та суспільстві, що дає змогу суттєво розширити коло знань про нього.

Вивченням оцінювання активності країн у митному просторі займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: І. О. Іващук [1], В. В. Столін [6] та ін. Крім вищевказаних наукових розробок, варто назвати й дослідження автора роботи – Г. В. Сидор [4; 5].

Однак багато проблем теоретичного та практичного характеру у цій сфері все ще є невирішеними, що зумовлює потребу в проведенні додаткових наукових пошуків.

На сьогодні поширені такі поняття, як «активність країни в митному просторі» та «митна активність». Пропонуємо розглянути значення слова «активність», під яким слід розуміти здатність до взаємодії та діяльність у певних процесах. Активність країни у митному просторі, з нашої точки зору, є широким поняттям, оскільки характеризує відносини не лише у митній сфері, а й певним чином відображає процеси в інших сферах, наприклад податковій, торговій тощо. Водночас митна активність суб'єктів є значно вужчим поняттям, оскільки відображає відносини, що склалися між ними в митній сфері, тобто коли встановлюються митні формальності, митні обмеження.

Якщо говорити про рівні активності, то ми погоджуємося з думкою В. В. Століна, який саме так пояснює їхню сутність:

- кожний рівень розвитку того чи іншого процесу або структури необхідний для функціонування наступного;
- кожний рівень має власну «природу», тобто формується суттєво відмінними зв'язками;
- кожний із нижчих рівнів є умовою розвитку вищих;
- вищі рівні управляють нижчими;
- іманентний розвиток кожного рівня не припиняється із розвитком вищого [6].

У просторовому, часовому вимірах активність країн не є постійною. По-перше, вона у межах митного простору не має так званого «пікового» значення. Крім цього, до сьогодні були відсутні наукові дослідження щодо числового виміру активності. По-друге, у результаті впливу сукупності чинників відбувається взаємодія країн у митному просторі.

Розглянемо рівні активності країн у митному просторі:

- перший рівень є базовим, тобто національним. Він відображає передумови митної взаємодії країн, тобто митний клімат у країні. Його основою є подання достовірної статистичної інформації;
- другий рівень спрямований на розкриття регіональних аспектів митної взаємодії. Він свідчить про активність країн у сфері діяльності регіональних

торгових угод та результативність такої участі. У межах регіональних об'єднань можуть формуватися власні методики розрахунків;

– третій рівень є найвищим – глобальним, він відображає ступінь залучення країн до глобальних економічних процесів. Він охоплює усі країни світу, а отже, слугує інтегральним виразником національних митних просторів. Ґрунтується на статистичних методиках та дослідженнях, запропонованих дослідницькими інституціями та міжнародними організаціями.

На нашу думку, варто виокремити локальний митний простір, який охоплює територію діяльності окремого структурного підрозділу митної інституції, наприклад митний пост, митниця.

Зауважимо, що кожен із цих рівнів не відмежований, тобто не відокремлений від інших, оскільки кожен вищий рівень містить нижчі рівні. На державному рівні митний простір з позиції національних інтересів є стратегічно важливим для забезпечення безпекових пріоритетів розвитку нашої країни, оскільки він не обмежується лише митним контролем чи митною інфраструктурою.

Пропонуємо провести оцінювання найнижчого, тобто базового рівня моделі активності країн, а саме: національного митного клімату. Для підтримання рейтингових позицій держава не має ставити за мету створення привабливого митного клімату, оскільки він мав би формуватися під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників. Так, до об'єктивних належать такі: географічне розташування країни, природні умови, що характеризують зовнішню спеціалізацію, до суб'єктивних – напрями діяльності державних інституцій у зовнішньоторговельній та митній справах. Отже, на національному рівні тільки в площині інтересів держави перебуває основний мотив прийняття рішень.

На сьогодні Україна індексується в рейтингових дослідженнях міжнародних організацій, організаторами яких є Світовий економічний форум, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд тощо. У відповідних звітах позиції нашої країни викликають більше запитань до здійснення державного

управління та економічних перетворень, аніж дають підстави для отримання результативного ефекту від займаних позицій.

На сучасному етапі відсутні системні методологічні підходи до оцінювання активності країн у митному просторі. Водночас глобальний митний простір є доволі неоднорідним, що зумовлено різними значеннями досліджуваних характеристик щодо функціонування простору. За певними показниками, країни посідають протилежні позиції у глобальній економіці. З огляду на це вважаємо, що оцінювання активності країн у митному просторі не можливо здійснювати лише за одним показником, потрібно застосовувати комплексний підхід та виявляти найбільш нестабільні чинники.

Пропонуємо оцінювати активність країн у митному просторі у двох вимірах: економічне зростання в країні (ВВП на одну особу) й інтеграція та залучення країни у міжнародну торгівлю (індекс залучення у міжнародну торгівлю).

Відповідно необхідно оцінити активність нашої держави в митному просторі у вимірі економічного зростання в країні.

Таблиця 1

Динаміка ВВП України на одну особу за 2016–2018 рр., дол. США

Роки	ВВП України на одну особу, дол. США	Ріст фізичного ВВП країни на одну особу, %
2016	2185,9	2,9
2017	2641,4	3,0
2018	3095,1	3,8

Джерело: [2]

Не враховано ВВП на тимчасово окупованих Росією територіях України

ВВП на одну особу є своєрідним виміром випуску продукції на душу населення в доларах постійної купівельної спроможності, відповідно нівелюється вплив інфляційних процесів. Показником вищого рівня життя є більший реальний ВВП на душу населення. Рівень реального ВВП в країні є найбільш точною характеристикою, що виражає рівень економічного розвитку,

а також зростання економіки, дає можливість робити зіставлення з іншими країнами, а також виявити, до якої категорії вони належать, – до таких, які розвиваються, чи розвинених. Згідно з табл. 1, ВВП на одну особу в 2018 р. зріс на 3,8% порівняно з 2017 р. За оцінкою статистичного відомства, ВВП в розрахунку на одну особу за 2018 р. становив 3095,1 дол. США.

Велика кількість дослідників порівнюють економіку власної країни з економіками інших країн світу (успішних, бідних). Пропонуємо оцінити активність країн у митному просторі у вимірі економічного зростання в державі.

Таблиця 2

**Динаміка ВВП на душу населення країн світу за 2016–2018 рр.,
млрд. дол. США**

Роки	США	Польща	Японія	Німеччина
2016	57467	12332	38894	41936
2017	59501	13429	38440	44550
2018	62606	15431	39306	48264

Джерело: [2]

Якщо розглядати динаміку ВВП на душу населення України та інших країн світу (табл. 1 та 2), то можна зробити висновок, що цей показник у нашій державі порівняно з провідними країнами світу значно відстає. Так, за станом на 2018 р. ВВП США на душу населення становило 62606 дол. США, Польщі – 15431 дол. США, Японії – 39306 дол. США, Німеччини – 48264 дол. США, тобто в рази більший, аніж в нашій країні.

Пропонуємо оцінити активність нашої країни у митному просторі у такому вимірі: інтеграція та залучення країни у міжнародну торгівлю (індекс залучення у міжнародну торгівлю). За показником міжнародної торгівлі вимірюються фінансові та часові витрати (за винятком мит) у процесі проходження процедур, передбачених для імпорту чи експорту товарів (табл. 3).

Таблиця 3

Рейтингова позиція легкості ведення бізнесу України за показником міжнародної торгівлі у 2017–2018 рр.

Роки	Міжнародна торгівля (позиція)
2017	115
2018	119

Джерело: [3]

Як свідчить табл. 3, Україна у цьому рейтингу покращила свої позиції на 4 пункти: зі 115-го до 119-го місця.

Проаналізуємо активність інших країн світу у митному просторі у вимірі: інтеграція та залучення країни у міжнародну торгівлю (індекс залучення у міжнародну торгівлю).

Таблиця 4

Порівняння рейтингових позицій легкості ведення бізнесу країн світу за показником міжнародної торгівлі у 2017–2018 рр.

Показник	Польща		Білорусь		Росія		Молдова		Грузія	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Міжна-родна торгівля (позиція)	1	1	30	30	140	100	34	35	54	62

Джерело: [3]

Згідно з табл. 3 та 4, у рейтингу легкості ведення бізнесу у 2018 р. Україна, за показником міжнародної торгівлі, посіла 119 позицію, поступаючись Польщі (1 позиція), Білорусі (30 позиція) та Молдові (35 позиція). Зауважимо, що у цьогорічному рейтингу легкості ведення бізнесу всі порівнювані країни випередили нас.

З огляду на фактологічний результат проведеного наукового дослідження вважаємо, що з метою покращення рейтингових позицій нашої країни на міжнародній арені потрібно звернути увагу на складові, зокрема на ефективність роботи митниці.

Таблиця 5

**Ефективність та прозорість митного та прикордонного управління в
Україні у 2018 р.**

Показники	Місце в рейтингу	Значення
Ефективність та прозорість управління під час здійснення митного та прикордонного контролю	95	4,1
Індекс митних послуг (шкала від 0 – 1, де 0 – найгірше, а 1 – найкраще значення)	110	0,33
Ефективність процесу оформлення (шкала від 1 – 5, де 1 – найгірше, а 5 – найкраще значення)	104	2,3
Витрати часу на імпорт: у зв'язку із здійсненням оформлення документів (год.)	122	168
Витрати часу на імпорт: у зв'язку із здійсненням митного та прикордонного контролю (год.)	82	72,0
Вартість імпорту: у зв'язку із здійсненням оформлення документів (дол. US\$)	105	212,0
Вартість імпорту: у зв'язку із здійсненням митного та прикордонного контролю (дол. US\$)	31	100,0
Витрати часу на експорт: у зв'язку із здійсненням оформлення документів (год.)	116	96
Витрати часу на експорт: у зв'язку із здійсненням митного та прикордонного контролю (год.)	57	26,0
Вартість експорту: у зв'язку із здійсненням оформлення документів (дол. US\$)	124	292,0
Вартість експорту: у зв'язку із здійсненням митного та прикордонного контролю (дол. US\$)	27	75
Помилкові платежі та хабарі: імпорт та експорт (шкала від 1 – 7, де 1 – найгірше, а 7 – найкраще значення)	120	2,6
Прогнозний час імпортних процедур (шкала від 1 – 7, де	116	3,2

1 – найгірше, а 7 – найкраще значення)		
Індекс митної прозорості (шкала від 0 – 1, де 0 – найгірше, а 1 – найкраще значення)	40	0,9

Джерело: [7]

Згідно з даними табл. 5, за показником ефективності та прозорості управління під час здійснення митного та прикордонного контролю наша країна знаходиться на 95 позиції. Вагома роль у низхідній динаміці цього компонента відведена часозатратності документального оформлення експорту/імпорту. Для порівняння: цей процес у сусідній Польщі триває пів години, а в Україні на аналогічні операції відводиться 168/96 год. відповідно. На кордоні держави дороговартісними є послуги щодо оформлення документів для здійснення експорту/імпорту, за якими наша країна займає 116 та 105 місця з грошовим вираженням 292/212 дол. США.

За Індексом митних послуг, що охоплює загальний показник обсягу, якості та комплексності послуг, які надають митні органи у зв'язку із перетином кордону України, як видно з табл. 5, наша країна знаходиться на 110 позиції та має коефіцієнт 0,33, де 1 максимальне значення, а 0 – мінімальне.

За оцінюванням прогнозованості часу, який доводиться витратити для оформлення імпорту, позиція нашої держави є не кращою та дорівнює 116 сходинці, що свідчить, з нашої точки зору, про непередбачуваність відповідного процесу. Крім цього, Україна займає 120 місце у рейтингу за індексом «незаконні платежі та хабарі», що стягуються під час експортно-імпортних операцій.

Пропонуємо розглянути порівняльні показники витрат часу та вартості митного адміністрування в країнах у 2018 р. (табл. 6).

Таблиця 6

Порівняльні показники витрат часу та вартості митного адміністрування у розрізі країн у 2018 р.

Показник	Україна	Європа та	Країни ОЕСР
----------	---------	-----------	-------------

		Центральна Азія	
Витрати часу на імпорт: оформлення документів (год.)	168	27.3	3.5
Витрати часу на імпорт: митний та прикордонний контроль (год.)	72	25.9	8,7
Вартість імпорту: оформлення документів (дол. US\$)	212	94.7	25.6
Вартість імпорту: митний та прикордонний контроль (дол. US\$)	100	185.1	111,6
Витрати часу на експорт: оформлення документів (год.)	96	27.9	2,4
Витрати часу на експорт: митний та прикордонний контролю (год.)	26	28,0	12,7
Вартість експорту: оформлення документів (дол. US\$)	292	113,8	35,4
Вартість експорту: митний та прикордонний контроль (дол. US\$)	75	191,4	149,9

Джерело: [8]

Згідно з табл. 6, за даними показника «Міжнародна торгівля» рейтингу Doing Business 2018, загальний час на експорт для прикордонного і митного контролю становить 26 год., для оформлення документів – 96 год. Час на імпорт для прикордонного і митного контролю становить 72 год., для оформлення документів – 168 год.

Як показують дані табл. 6, наша країна значно поступається середньостатистичними показниками як країнам Організації економічного розвитку та співробітництва, так і країнам Європи та Центральної Азії. Так, для здійснення імпорту в Україні дані витрат часу на оформлення документів у 6 разів перевищують показники цього часу для країн Європи та Центральної Азії

та в 48 разів для країн Організації економічного розвитку та співробітництва. Щодо експорту ситуація майже аналогічна, оскільки цифровий коефіцієнт перевищення дорівнює 3,5 та 40 разів відповідно. Вартість оформлення документів під час імпорту та експорту все ще є високою і становить 212 та 292 дол. США відповідно, що фактично збігається з показниками дослідження Світового економічного форуму.

Незважаючи на вищевказане, варто окреслити й певні здобутки нашої держави щодо витрат часу та вартості під час митного та прикордонного контролю, що складає 26 год. та 75 дол. США. Для порівняння: ці показники для країн Європи та Центральної Азії становлять 28 год. та 191,4 дол. відповідно.

Оцінювання активності нашої країни у митному просторі сприятиме розробці оптимальних стратегій її поведінки, де в її основу мають бути закладені ті характеристики, які найбільш ґрунтовно відтворюють таку активність на усіх рівнях реалізації митної доктрини. Такий підхід зумовлений необхідністю врахування національних особливостей побудови митної системи, динамічністю процесів митної взаємодії країн, адаптивністю світових стандартів та норм до змінних параметрів соціально-економічного розвитку країн.

З огляду на це перспективи наших подальших наукових пошуків будуть спрямовані на зобов'язання держав ввести статистичні показники, що у комплексі відобразатимуть адекватність оцінювання митного середовища в країнах в умовах їхньої глобальної взаємодії.

Література

1. Іващук І. О. Оцінка активності країн у митному просторі та її вплив на формування митного середовища. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка. 2009. Вип. 11. С. 40–57.

2. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Сайт «Doing business». URL: [http:// doingbusiness.org](http://doingbusiness.org)

4. Сидор Г. В., Кульчицька С. М. Митний простір України в умовах глобалізації. Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки : зб. наук. статей за матер. V Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Дніпро, 11–12 квіт. 2019 р.) : у 2-х ч. Дніпро : НМетАУ, 2019. Ч. 1. С. 106–108. URL: <https://nmetau.edu.ua/ua/mdiv/i2015/p2685>

5. Сидор Г. В., Кульчицька С. М. Митний простір: сучасна інтерпретація. Економіко-управлінські аспекти трансформації та інноваційного розвитку галузевих і регіональних суспільних систем в сучасних умовах : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Івано-Франківськ, 11–12 квіт. 2019 р.). Івано-Франківськ, 2019. С. 264–266.

6. Столин В. В. Сомосознание личности. Москва : Издательство Московского университета, 1983.

7. The Global Enabling Trade Report 2018 / World economic forum. URL: <http://reports.weforum.org/global-enabling-tradereport-2016/economy-profiles/#economy=UKR>

8. The official site of The World bank (2018), «Doing Business Measuring Business Regulations 2018», available at. URL: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine> (Accessed 28 July 2018).